

Sammanfattning

Manifest om tillgången till utsäde

Både tillgången och rätten till frön eller utsäde för världens jordbrukare är idag hotad från flera håll. Det här är både en akut rättvisefråga och en fråga om långsiktig överlevnad för världens folk.

Genteknik och patentregler har lett till att företagsintressen allt mer tar över och monopoliserar produktionen av frö och utsäde för jordbruket. Detta begränsar det fria utbytet av frö och utsäde mellan odlare, vilket under årtusenden varit en självklarhet och en förutsättning för utvecklingen av världens jordbruk och för lokala befolkningars försörjningsförmåga. Samtidigt har det industriella jordbrukets ensidiga odlingar i sig allvarligt urholkat den biologiska mångfalden av utsäde och grödor för livsmedel. Lokala sorter, kunskapen om dem och deras genetiska egenskaper försvinner i stigande takt. Av 80.000 ätliga växter odlas idag bara 150 i större omfattning och bara 8 förekommer i världshandeln.

Den snabbt minskande mångfalden av livsmedelsgrödor är allvarlig, därför att just mångfald är livets strategi att anpassa sig till ändrade livsförhållanden. Den biologiska mångfalden av livsmedelsgrödor är därför också mänsklighetens främsta möjlighet att anpassa sig till och klara av ändrade förhållanden och behov.

Fröer och utsäde är en gåva från naturen (en ekosystemtjänst), från tidigare generationer och från en rik mångfald av odlingar världen över. Det är en gemensam tillgång som bygger på naturens byggstenar och på odlares kollektiva, samlade kunskaper och erfarenheter genom historien. De företag som nu tar patent på utsäde utnyttjar denna gemensamma tillgång ensidigt. De gör vissa modifieringar av utsädet och ser till att fröerna inte kan reproduceras av bönderna själva. På så sätt monopoliserar man utsädet. Från att ha varit en allmän och självgenererande resurs omvandlas utsädet till en icke reproducerbar vara under företagskontroll. En tidigare förnybar resurs blir en vara som bönderna måste köpa varje år. Det berövar bönder deras förmåga att försörja sig och utsädet blir en orsak till fattigdom och underutveckling, vilket drivit bort stora mängder av bönder.

Små utsädesföretag, nationella frösamlingar och institutioner köps upp för måttliga priser av multinationella agrokemiföretag. Det allmännas finansiering av växtförädling och fröbevarande har stadigt minskat. Även större frösamlingar hotas och man är i ökande grad beroende av partnerskap med företag. Företagen får tillgång till fria prover, men kan välja att själva inte delta i systemet med fritt utbyte, utan utnyttja det för sina egna intressen. När det gäller GMO-grödor (genetiskt modifierade) har idag ett enda multinationellt företag, Monsanto, patenten på 90 procent av alla kommersiella GM-egenskaper i världen.

Rätten till utsäde

Utsäde är en gåva av naturen och från olika kulturer, inte en uppfinning av företagen. Att vidareförmedla detta arv från generation till generation är en mänsklig skyldighet och ansvar. Utsäde är en allmän egendom och ska därför inte kunna ägas eller patenteras.

Utsädeslagen måste skydda utsädets och böndernas frihet, och baseras på följande principer:

- 1. Frihet för odlare att spara utsäde.** Den första skyldigheten och rätten för bönder är att skydda och förnya mångfalden. Lagar om obligatorisk registrering och politik för utsädesersättning underminerar bönders rätt att spara utsäde.
- 2. Frihet för bönder att förädla nya sorter.** Bönders rätt härstammar från deras intellektuella bidrag till växtförädlingen. Deras förädling leder till mångfald, medan utsädesindustrins förädling leder till uniformitet.
- 3. Frihet från intrång i den gemensamma äganderätten av genetiska resurser.** Bönders nyskapande inom växtförädling utförs kollektivt och kumulativt. Den globala utsädesindustrin missbrukar konceptet om ”människans allmänna arvods” för att fritt tillskansa sig lantsorter och sedan sälja dem tillbaka till samma bondesamhälle för höga kostnader. Utsäde och växtgenetiska resurser ska inte kunna begränsas av privata anspråk eller patent. Bönder måste ha tillgång till sina sorter i genbankerna över hela världen.
- 4. Frihet för bönderna att byta och marknadsföra utsäde.** Eftersom utsäde är en allmän egendom måste frihet att byta utsäde mellan bondesamfund vara en omistlig del av utsädeslagen.
- 5. Frihet att ha tillgång till ”open source”-utsäde.** Sådant utsäde är öppet pollinerade sorter som kan reproduceras från år till år och från generation till generation och som kan sparas och återplanteras. Denna kunskapsresurs måste vara fritt tillgänglig och göras åtkomlig för alla odlare. Utsädesystem som inte kan reproduceras av bönder ska inte utvecklas.
- 6. Frihet från genetiska föroreningar och GMO.** Introduktionen av nya sorter måste beakta risken för miljön och andra potentiella skadliga effekter på jordbruket.
- 7. Frihet för utsädets reproducerbarhet.** Utsäde är källan till livets reproduktion och böndernas grundläggande frihet. Produktion av utsäde som inte kan reproducera syftar till att skapa monopol på utsäde och livsmedel. Det måste förbjudas på global nivå.

Återupprätta mångfald som paradig

Förutom att utsädet som gemensam tillgång monopoliseras leder genteknik och patentregler också till ännu mer av monokulturer och ökade risker för ekosystemen. Genmodifieringens risker för människors hälsa och miljö, och speciellt långsiktiga effekter på den biologiska mångfalden, är oförutsägbara. När genmodifierade växter en gång är frisläppta i miljön är det omöjligt att återkalla dem. Det industriella jordbrukets monokulturer och genmodifieringar försöker anpassa miljön till produktionssystemen, istället för att anpassa produktionen till olika ekosystem. Det har förödande effekter på miljön och på jordbrukssamhällen.

Den endimensionella fokuseringen på avkastning har lett till en allvarlig nedgång i systemens produktivitet, livsmedelskvalitet och näringsnivåer. Odlingsystem som baseras på biologisk mångfald alstrar däremot mer arbete, producerar mer näring och bättre livsmedelskvalitet och ger högre inkomster för odlarfamiljer. Mångfalden av livsmedelsgrödor och utsäden kan bara upprätthållas om man skyddar de småskaliga bönderna och jordbrukssamhällena, som både

sparar och använder sig av denna mångfald. Monokulturparadigmet måste ersättas med ett mångfaldsparadigm.

Mångfald har varit den mest lyckade och spridda strategin för jordbrukets utveckling och överlevnad de senaste 10.000 åren. Den ökar valmöjligheterna och chanserna för människor att anpassa sig till ändrade miljöförhållanden och behov. Mångfald måste åter bli den överbryggande utvecklingsstrategin på följande sätt:

1. Utsädes mångfald

Att utöka antalet växter och sorter som används till livsmedel är en av de mest angelägna uppgifterna om vi vill bevara våra chanser att anpassa oss och överleva miljöförändringar under kommande år och årtusende.

2. Jordbrukssystemens mångfald

Jordbrukspolitik måste stödja utvecklingen och spridningen av jordbrukssystem där mångfald av människa, gröda, husdjur och mikrober används som oumbärliga verktyg för att reducera externa insatser, för att öka effektiviteten på produktionen och för att uppnå uthållighet.

3. Mångfald i förhållandet producent – konsument

Mångfalden i jordbruket bevaras bäst om bönderna kan få en hygglig inkomst och har direkt kontakt med konsumenterna. Mångfald i förhållandet mellan producent och konsument är en nyckel till livsmedelsdemokrati och skydd för den biologiska mångfalden.

4. Kulturell mångfald

Biologisk mångfald och kulturernas mångfald går hand i hand. Att bevara, upprätthålla och utvidga de återstående jordbrukstraditionerna och produktionskulturerna är en omedelbar och brådskande uppgift om vi ska förhindra ytterligare erosion av den biologiska mångfalden.

5. Mångfald av nyskapande

Hundratusentals jordbrukssamhällen och miljoner familjer, småjordbruk och trädgårdsarbetare runtom i världen är basen för fortsatt växtförädling. Ett rättvist och opartiskt sätt att arbeta med växtförädling tillsammans med forskare och växtförädlare skulle ge enorm fart och styrka åt vår förmåga att möta framtidens utmaningar.

Utsäde är ett uttryck för hopp. Trots alarmerande scenarier om monokulturer och monopol på utsäde har många uppmuntrande initiativ vuxit fram för att stå emot hotet från det industriella jordbruket. Det handlar om nya genbanker, målinriktade växtförädlingsprojekt, nya modeller för att spara utsäde, nationella och internationella nätverk, patentfria och GMO-fria zoner, internationella överenskommelser med mera. Läs mer om det i fulltexten till detta manifest under rubriken ”Levande alternativ – utsäde och hopp”.